

Дяченко О. О.,

кандидат юридичних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8077-9920>

СЛУЖБОВИЙ СТАТУС У ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТАНОВИЩА СУДДІ, ПРОКУРОРА, ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Анотація. У статті досліджено явище службового статусу в публічному праві України на прикладі чотирьох категорій носіїв публічно-владних повноважень – суддів, прокурорів, військовослужбовців і поліцейських. Обґрунтовано, що подвійність правового становища не є унікальною ознакою поліцейської служби, а становить загальну закономірність правового регулювання діяльності осіб, через дії яких держава реалізує свої функції безпосередньо стосовно людини.

Здійснено порівняння за шістьма критеріями: обсяг публічно-владних повноважень і дискреції; характер та обсяг службових обмежень; система компенсаторних гарантій; процедурні гарантії у провадженні щодо притягнення до відповідальності; ступінь інституційної автономії; наявність спеціалізованих механізмів захисту професійних прав. Виявлено суттєву диспропорцію: за порівнянного або навіть більшого обсягу службових обмежень поліцейський має найслабшу систему компенсаторних гарантій та найменш розвинені процедурні механізми захисту.

Проведене порівняльно-правове дослідження за шістьма визначеними критеріями дає підстави констатувати, що серед основних категорій публічних службовців саме поліцейські перебувають у найбільш диспропорційному правовому становищі. Особливість їхнього статусу полягає в тому, що за рівнем дискреційних повноважень і характером установлених законодавством обмежень він значною мірою співвідноситься зі статусом суддів та військовослужбовців, тоді як система правових і соціальних гарантій є істотно меншою порівняно з гарантіями, передбаченими для зазначених категорій публічної служби. Усунення такої статусної диспропорції потребує вдосконалення законодавчої моделі правового статусу поліцейських шляхом запозичення окремих елементів правового регулювання, характерних для суддівського та прокурорського корпусу. Передусім це стосується забезпечення інституційної незалежності органу, уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження, нормативного закріплення чіткого стандарту доказування під час розгляду дисциплінарних справ, а також законодавчого гарантування права поліцейських на професійне об'єднання в межах, сумісних із критеріями, сформульованими у практиці Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: службово-правовий статус поліцейського, публічна служба, службові обмеження, компенсаторні гарантії, дисциплінарне провадження, порівняльно-правовий аналіз.

Постановка проблеми. Особа, наділена публічно-владними повноваженнями, перебуває в правовому становищі, яке принципово відрізняється від становища як пересічного громадянина, так і найманого працівника. Вона одночасно виступає інстру-

ментом реалізації державної влади та суб'єктом, чий власні права зазнають істотних обмежень саме внаслідок цієї ролі. Таке явище доцільно позначити терміном «службово-правовий статус».

В українському законодавстві службово-правовий статус урегульований вкрай нерівномірно. Правовий статус судді забезпечений розгорнутою системою конституційних гарантій незалежності та недоторканності, спеціальним порядком дисциплінарної відповідальності, органами суддівського врядування. Статус прокурора також передбачає спеціалізовані механізми самоврядування та кваліфікаційно-дисциплінарного провадження. Статус військовослужбовця характеризується найширшими обмеженнями, які, однак, компенсуються розвиненою системою соціального забезпечення.

Натомість статус поліцейського сформований переважно за моделлю адміністративної підпорядкованості, у якій обов'язковий компонент домінує над правовим. Поліцейський зазнає обмежень, порівнянних із військовими, реалізує дискрецію, порівнянну із суддівською, однак не має ані інституційної автономії, ані порівнянних процедурних гарантій.

Наукова проблема полягає в тому, що ця диспропорція досі не отримала системного пояснення в українській адміністративно-правовій доктрині. Порівняльні дослідження статусу різних категорій публічних службовців здебільшого мають описовий характер і не виходять на рівень виявлення закономірностей співвідношення обмежень і гарантій.

Стан наукової розробки проблеми. Правовий статус суддів досліджували В. В. Городовенко, С. В. Прилуцький, І. Є. Марочкін, Р. О. Куйбіда; статус прокурорів – М. В. Косюта, Г. П. Серeda, О. М. Толочко; статус військовослужбовців – В. Й. Пашинський, С. М. Мельник, В. В. Сокуренок; статус поліцейських – О. М. Бандурка, О. С. Проневич, О. Ю. Дрозд, Д. В. Швець, В. В. Чумак.

Загальні питання співвідношення обмежень і гарантій у публічній службі порушувалися у працях Ю. П. Битяка, Т. О. Коломоєць, М. І. Іншина, О. М. Музичука. Проблематика доброчесності та антикорупційних обмежень публічних службовців розроблялася С. А. Федчишиним, О. В. Скочиляс-Павлів.

Разом із тим, поза увагою дослідників залишилося кілька важливих аспектів. По-перше, відсутнє єдине теоретичне пояснення службово-правового статусу як загального явища публічного права – вона розглядається фрагментарно, у межах окремих професійних груп. По-друге, не вироблено критеріїв, за якими можна було б зіставляти правове становище різних категорій носіїв публічної влади. По-третє, і найголовніше, у доктрині не поставлено питання про співмірність обсягу службових обмежень та обсягу компенсаторних гарантій як самостійну вимогу до законодавця.

Саме тому порівняльно-правовий аналіз службово-правового статусу на матеріалі чотирьох професійних груп зберігає наукову актуальність.

Метою наукової статті є виявлення закономірностей службово-правового статусу в публічному праві України шляхом порівняльного аналізу правового становища судді, прокурора, військовослужбовця та поліцейського, а також визначення місця поліцейського в цій системі.

Виклад основного матеріалу. Для коректного зіставлення пропонуємо шість критеріїв порівняння.

Перший критерій – обсяг публічно-владних повноважень і дискреції. Суддя реалізує дискрецію в межах змагальної процедури, за наявності часу на обдумування, з обов'язком мотивування рішення та можливістю його перегляду. Прокурор діє в аналогічних процедурних умовах. Військовослужбовець реалізує повноваження переважно в межах бойового наказу, тобто його дискреція обмежена. Поліцейський же реалізує дискрецію в унікальних умовах: одноособово, у режимі реального часу, часто без можливості консультації, за фізичного ризику та ризику життя, і при цьому його рішення безпосередньо втручається в основоположні права людини – свободу, недоторканість, приватність. За цим критерієм становище поліцейського є найскладнішим.

Другий критерій – обсяг службових обмежень. Закон України «Про Національну поліцію» та антикорупційне законодавство встановлюють для поліцейського обмеження щодо політичної діяльності, членства в політичних партіях, участі в страйках, сумісництва, отримання подарунків, а Дисциплінарний статут – вимоги до поведінки на службі та поза службою. За обсягом ці обмеження порівнянні з обмеженнями суддів і перевищують обмеження більшості державних службовців.

Третій критерій – компенсаторні гарантії. Для суддів компенсатором обмежень є високий рівень грошового забезпечення, довічне грошове утримання, гарантії незмінюваності [1; 2]. Для військовослужбовців – розгорнута система соціального та пенсійного забезпечення, страхових виплат. Для поліцейських компенсаторний механізм є найменш розвиненим: рівень грошового забезпечення не корелює з обсягом обмежень, а система відшкодування шкоди, завданої під час служби, має переважно бланкетний характер.

Четвертий критерій – процедурні гарантії у провадженні щодо відповідальності. Дисциплінарна справа судді розглядається органом, що є інституційно відокремленим від адміністративного керівництва суду. Для прокурора діє аналогічна модель [3]. Натомість дисциплінарне провадження щодо поліцейського здійснюється в межах тієї самої ієрархічної вертикалі, до якої він належить: рішення про призначення службового розслідування, його проведення та накладення стягнення концентруються в системі одного відомства. Це повна структурна упередженість.

П'ятий критерій – інституційна автономія. Судді мають органи суддівського врядування, прокурори – органи прокурорського самоврядування. У Національній поліції аналогічний інститут відсутній: поліцейські комісії виконують обмежені кадрові функції і не є взагалі органом професійного самоврядування [4].

Шостий критерій – спеціалізовані механізми захисту професійних прав. Право поліцейських на об'єднання у професійні спілки залишається предметом дискусії, а практика його реалізації – обмеженою. У цьому контексті показовою є позиція Європейського суду з прав людини у справі «Мателлі проти Франції», де Суд визнав абсолютну заборону створення професійних об'єднань для жандармів такою, що не відповідає статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5; 6].

Узагальнення за всіма шістьма критеріями дозволяє зафіксувати закономірність: у правовому регулюванні статусу судді та прокурора обсяг обмежень супроводжується співмірним обсягом гарантій; у статусі військовослужбовця обмеження компенсуються переважно матеріальними механізмами; у статусі поліцейського обмеження не отримують адекватного компенсатора в жодній із форм.

Зазначене дає підстави для формулювання поняття статусної асиметрії – стану правового регулювання, за якого обов'язковий та обмежувальний компоненти статусу суб'єкта публічної влади істотно переважають компонент його власних прав і гарантій, унаслідок чого така конструкція втрачає рівновагу.

Слід наголосити, що статусна асиметрія не є суто теоретичною проблемою. Її практичними наслідками є висока плинність кадрів, зниження конкурсної привабливості служби, поширення захисної поведінки та формалізму серед особового складу.

Висновки. Службово-правовий статус є загальною закономірністю публічного права, властивою всім категоріям осіб, через дії яких держава безпосередньо реалізує владу стосовно людини. Її сутність полягає в одночасному поєднанні ролі інструмента публічної влади та ролі носія власних прав, обмежених у зв'язку зі службою.

Проведене порівняльно-правове дослідження за шістьма визначеними критеріями дає підстави констатувати, що серед основних категорій публічних службовців саме поліцейські перебувають у найбільш диспропорційному правовому становищі. Особливість їхнього статусу полягає в тому, що за рівнем дискреційних повноважень і характером установлених законодавством обмежень він значною мірою співвідноситься зі статусом суддів та військовослужбовців, тоді як система правових і соціальних гарантій є істотно меншою порівняно з гарантіями, передбаченими для зазначених категорій публічної служби.

Усунення такої статусної диспропорції потребує вдосконалення законодавчої моделі правового статусу поліцейських шляхом запозичення окремих елементів правового регулювання, характерних для суддівського та прокурорського корпусу. Передусім це стосується забезпечення інституційної незалежності органу, уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження, нормативного закріплення чіткого стандарту доказування під час розгляду дисциплінарних справ, а також законодавчого гарантування права поліцейських на професійне об'єднання в межах, сумісних із критеріями, сформульованими у практиці Європейського суду з прав людини.

Література:

1. Дисциплінарний статут Національної поліції України: затв.: Законом України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 29. Ст. 233.
2. Іншин М. І. Правове регулювання службово-трудова відносин в Україні: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 337 с.
3. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мателлі проти Франції» (Matelly v. France) від 02.10.2014 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>
6. Швець Д.В. Адміністративно-правові засади формування особистості поліцейського в Україні : монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. 400 с.

Dyachenko O. Status binarity in public law: a comparative legal analysis of the position of a judge, a prosecutor, a serviceman and a police officer

Summary. The article examines the phenomenon of official status in the public law of Ukraine using the example of four categories of holders of public authority – judges, prosecutors, military personnel and police officers. It is substantiated that the duality of legal status is not a unique feature of the police service, but constitutes a general pattern of legal regulation of the activities of persons through whose actions the state exercises its functions directly in relation to a person.

A comparison was made according to six criteria: the scope of public authority and discretion; the nature and scope of official restrictions; the system of compensatory guarantees; procedural guarantees in proceedings for bringing to justice; the degree of institutional autonomy; the presence of specialized mechanisms for protecting professional rights. A significant disproportion was revealed: with a comparable or even greater volume of official restrictions, a police officer has the weakest

system of compensatory guarantees and the least developed procedural mechanisms for protection.

The conducted comparative legal study according to six defined criteria gives grounds to state that among the main categories of public servants, it is the police officers who are in the most disproportionate legal position. The peculiarity of their status is that in terms of the level of discretionary powers and the nature of the restrictions established by law, it largely correlates with the status of judges and military personnel, while the system of legal and social guarantees is significantly smaller compared to the guarantees provided for the specified categories of public service. The elimination of such a status disparity requires the improvement of the legislative model of the legal status of police officers by borrowing individual elements of legal regulation characteristic of the judicial and prosecutorial corps. First of all, this concerns ensuring the institutional independence of the body authorized to conduct disciplinary proceedings, the regulatory establishment of a clear standard of proof when considering disciplinary cases, as well as the legislative guarantee of the right of police officers to professional association within the limits compatible with the criteria formulated in the case law of the European Court of Human Rights.

Key words: status binarity, legal status of a police officer, public service, service restrictions, compensatory guarantees, disciplinary proceedings, comparative legal analysis.

Використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Дата першого надходження статті до видання: 02.08.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)